

ARAP EDEBİYATINDA MESEL OLMADIĞI HALDE MESEL OLARAK TELAKKİ
EDİLEN SÖZ TÜRLERİ
IN ARABIC LITERATURE ACCEPTED AS A PROVERB EVEN THOUGH IT IS NOT A
PROVERB WORD TYPES

Muhammed Ali Muhammedi

Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı,
elmuhammedi1392@gmail.com, Hatay/Türkiye.

ORCID ID: 0000-0001-9832-1395

ÖZET

Meseller, toplumun mihenk taşlarıdır; toplumun yapısını anlamak ve yaşayış tarzı hakkında bilgi sahibi olmak için toplumun bu önemli söz varlığını iyi incelemek gerekir; zira toplumun bütün değer yargıları, karakteri, psikolojik ve sosyolojik unsurları hep burada gizlidir. Arap edebiyatında meseller, dilciler tarafından tam olarak incelenmemiş ve tam olarak bir tasnife tabi tutulmamıştır; dilciler, buldukları birçok söz türünü mesel olarak adlandırmışlardır; oysa bunlar bir meselin özelliğini bünyesinde taşımamaktadır; zira meselin özellikleri bellidir: Lafzının veciz olması, manasının isabetli oluşu ve içinde güzel bir teşbihi barındırması, cümle olması, halk arasında şüyu bulması gibi. Birçok dilci cümle olmayan kelime ve tamlamaları, deyimleri lakap ve künyeleri mesel olarak kabul etmiş, kitaplarında yer vermişlerdir; yine birçok hikmetleri ve nadir sözleri mesel olarak telakki etmişlerdir; bu sözler içinde Hz. Peygamber'in (sav) ve Sahabe-i Kiramın sözleri de bulunmaktadır; dolayısıyla meselin mesel olmayandan ayrımı hususunda ciddi çaba harcanması gerekmektedir. Bu çalışmada bu nokta üzerinde yoğunlaşıp diğer söz türleri hakkında da bilgiler sunulacak meseli, mesel olmayandan ayıracak birtakım ölçütler belirlenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Mesel, Sair Mesel, Hikmet, Mükenna, Mübenna

ABSTRACT

Proverbs are the cornerstones of society; in order to understand the structure of the society and to have information about the way of life, it is necessary to examine this important vocabulary of the society; because all the value judgments, character, psychological and sociological elements of the society are always hidden here. In Arabic literature, proverbs have not been fully studied and classified by linguists; linguists called many kinds of words they found proverbs; however, they do not have the characteristics of a proverbs; because the features of the proverbs are clear: its phrasing is concise, its meaning is accurate and it contains a beautiful simile, it is a sentence becomes widespread among the people. Many linguists have accepted non-sentence words and phrases, idioms, nicknames and tags as proverbs and have included them in their books; again, they considered many wisdoms and rare words as proverbs; In these words, there are also the words of the Prophet Muhammad (Peace be upon him) and the Companions; therefore, we need to make serious efforts to distinguish the proverb from the non proverb. In this study, we aim to determine some criteria that will distinguish the proverb from the non-proverb by focusing on this point and providing information about other types of words.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Proverb, Common Proverb, Wisdom, Mukenna, Mübanna

1. GİRİŞ

Meseller, Arap edebiyatında önemli bir yere sahiptir; zira Arap halkının dününü bugününe bağlar. Arapların atalarından aldıkları bütün hatıra ve hikâyeler bu sözlerin içinde yer almıştır. Bu sözler, Arap halkının adet ve göreneklere ve medeniyetini anlamak için bir ayna işlevi görür; bu sebeple ilk âlimler bu sözlere çok büyük önem atfetmişler ve bir şekilde bu sözlerle meşgul olmuşlardır.

Bu söz türünden yola çıkarak Araplar hakkında birçok bilgiye ulaşabilir, sosyolojik ve psikolojik tahliller yapabilir; hisleri, düşünceleri, tecrübeleri, korkuları, zevkleri, heyecanları, ulaşmak istedikleri hedefleri kısacası bu mesellerde hemen her şeyi bulmak mümkündür. Bugün bazı çevreler tarafından İslâm'a Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'e (sav) yapılan birtakım eleştiriler olduğu hepimizin malumudur. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bazı emirler ve Hz. Peygamber'in (sav) birtakım uygulamaları birtakım çevreler tarafından yanlış anlaşılmaktadır; bunun nedeni bu kişilerin Arap kültürünü çok iyi tanımamalarından kaynaklanmaktadır; zira yapılan bütün bu eleştirilerin Arap kültürü içinde mantıklı bir açıklaması vardır, eğer bu meselleri ve Câhiliye şiirlerini inceleysek yapılan tenkitlerin aslında son derece doğal gelenek ve göreneklere dayandığını görebiliriz.

Arap edebiyatında mesel konusu, kendi içinde birtakım problemleri taşımaktadır. Bu problemler, meselin kendine has özelliklerini taşımadığı halde meselin yerine geçerek mesel gibi telakki edilen söz türlerinin varlığıdır. Gerçek mesel, sâir (yaygın) ya da mücezz, kıyasî ve hurâfî olarak adlandırılan söz türüdür. Bunların dışında yer alan söz türleri mesel değildir; çünkü gerçek meselin birtakım özellikleri vardır ve bu özellikler, bu söz türlerinde yer almamaktadır; zira bir sözün mesel olabilmesi için en önemli şart, kendi içinde bir teşbihi barındırmasıdır; ayrıca veciz olması, cümle olması, halk arasında yaygın olması ve isâbet-i manâyı -sözün, kaynağından ilk çıktığı andan itibaren kendi içinde bir gerçeklik ve tutarlılık ilkesi -barındırmasıdır. Bu sebeple hikmetler, nadir sözler, tabirler, künyeler, mübennâ ve müsennâlar¹ mesel olmadığı halde, meselin yerine geçmiş ve mesel gibi algılanmıştır.

Yaptığımız çalışmalara göre mesel konusunda telif edilen kitapların tamamına yakını meseli, mesel olmayan ile karıştırmışlar; aralarında bir ayrıma gidememiş ve "Bu meseldir ya da bu mesel değildir" manasında mutlak bir hükme ulaşamamışlardır; öyle ki, bir müellif kitabın bir yerinde bir söz için "Bu meseldir" derken başka bir yerde aynı söz için "mecaz" tanımı yapmakta ve yine aynı söz için bir başka yerde "Arapların sözünde olduğu gibi" demekte, böylelikle o söz türünün ne olduğu anlaşılammamaktadır. Bu çalışmada amacımız; meseli, mesel olmayandan ayırmak için birtakım ilke ve prensipleri ortaya koyarak meseleyi açıklığa kavuşturmak ve bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara bir yol haritası çizmektir.²

¹ Bir kelime *م* ya da *ج* kelimeleri ile bir izafet terkiibinde bulunursa buna *mükennâ* denir; eğer bir kelime *ل* kelimesi ile izafet terkiibi halinde bulunursa buna da *mübennâ* denir; *müsennâ* ise "iki güneş", "iki batı", "iki doğu" dediğimiz, biri diğerinin içerisine aralarındaki mecazi bir alakadan dolayı Tağlîb yolu ile katılan bir söz türüdür.

² Bu makale, Zebîdî'nin (öl. 1205/1791) *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* adlı eserinde yapılan mesel taramaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu tarama yapılırken birçok mesel kitabına ve *Lisânü'l-'Arab* ve *Tâcü'l-'arûs* gibi sözlüklere de başvurulmuştur. Bu çalışmada Emil Bedî' Ya'kûb'un

1.1. Meselin Doğuşu

İnsanlığın mesel ile tanışması çok eskilere dayanır. Bu sebeple tam tarihini belirlemek zordur. Meseller, insanlığın ortak tecrübelerinden neşet eder. Arap meselleri genellikle ilk söyleyene nispet edilmeksizin rivayet edilir; bununla birlikte bazı mesellerin söyleyeni ve zaman aralığı bellidir; bu da meselleri belirlemek konusunda bize bazı ipuçları sunar.

1.2. Câhiliye Döneminde Yaşamış Önemli Şahsiyetler

أكل من لقمان Lokman b. Ad, sabah bir deve ve akşam bir deve yediği için Araplar arasında çok yemesi ile meşhur olmuştur. (Meydani, s. 1/86) "أيسر من لقمان" "Lokman'dan daha kumarbaz" manasına gelen bu mesele göre Lokman b. Ad iyi kumar oynuyordu ve bu hususta onun değerli dostları vardı ki, bunların sayısı sekizdi; bunlara أيسار لقمان yani "Lokman'ın kumar arkadaşları" deniliyordu. Zamanla bu tabir, şerefli ve cömert insanlar için kullanılır oldu. Bu konuda Tarafa b. Abd (öl. 569) şöyle söyler: أغلت الشتوة أبداء الجُرر... وهم أيسار لقمان... manası "Kış, develerin uzuvlarını pahalandırdığı zaman onlar Lokman'ın arkadaşları gibidir." Yani kış çetin geçip evde yiyecek bir şey kalmadığında varacağımız kapı, onların kapısıdır. (Meydani, s. 2/427) "إنما الشيء كشكله" "Bir şey ancak kendi gibidir", bu söz Eksem b. Sayfi'ye (öl. 612 m.) aittir; bu mesel, birbiriyle uyum içinde bulunan iş ya da kişiler hakkında kullanılır. (Meydani, s. 1/77) "رضا الناس غاية لا تُدرَك" "İnsanları razı etmek imkânsızdır", bu mesel de bu zat tarafından rivayet edilmiştir. Mesel kitaplarında bu zata ait çok mesel bulunmaktadır. (Meydani, s. 1/301) Burada şu konuyu açıklığa kavuşturmak yerinde olacaktır ki, Araplar, ümmi bir millet oldukları için yazılı kültür onlarda az bulunur. Kâğıdın pahalı ve yetersiz olması, okur yazar oranının düşüklüğü, insanları rivayet kültürüne sevk etmiştir. Araplar, bu metotla olabildiğince kendi söz varlıklarını muhafaza etmeye çalışmışlardır. Her kabilenin kendi içinde çıkardığı şairleri ve ravileri vardı. Bu raviler; şairleri, hikmetli sözleri ve meselleri rivayet etmekteydi. Bu metot İslâm döneminde dahi devam etmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) ve Sahâbe-i Kirâm'ın sözleri, bu metotla ağızdan ağıza nakledilerek gelmiştir. Bu sebeple bazı araştırmacılar; Arap kültüründe meselin, söyleyenin ve zaman aralığının tespit edilmesini garip karşılamış ve bunun imkânsız olduğunu söylemişlerdir.

1.3. Câhiliye Kabileleri

"Bu, Tasm kabilesinin sözleri ve hülyalarıdır", bu mesel, aslı olmayan haberleri anlatan kimse için söylenir. Bu kabile, Ad kavmi zamanında Mekke'de ikamet eden bir kabiledir; Cedîs kabilesi bunların akrabasıdır. (Meydani, s. 1/204) "شَرَّ يَوْمِيهَا وَأَغْوَاهَا لَهَا" "Onun en kötü ve en belalı iki günü", bu mesel, söz ve hareketleriyle düşmanına iyilik gösteren gerçekte ise onun helakini bekleyen kimse için söylenir. Şair şöyle demektedir: ركبت عنزٌ بجَدجِ جَمَلَا... "Anz bir devenin sırtına bindi ki, o gün onun için en şerli ve belalı bir gündü", Anz, Tasm kabilesinden bir kadındı, düşmanları onu esir alıp devenin hevdecine bindirdiler ve ona çok ikramda bulundular;

Mevsua 'tü emsâli'-'Arab adlı eseri rehber alınmış ve burada bulunan 15 bin mesel yardımı ile *Tâcü'l-'arûs* çapraz taramaya tabi tutulmuş ve yaklaşık üç bin beş yüz mesel ve mesel olmayan söz türü tespit edilmiştir; ancak ne var ki, bu çalışmada mesel ve mesel olmayan söz türleri net bir şekilde herhangi bir ayrıma tabi tutulamamıştır. Bu cihetle makale, kendi içinde bazı ilkleri barındırmaktadır. Sonuç itibarı ile burada verilen bazı bilgilere, tarafımıza ait olması hasebiyle, atıf yapılmayacaktır.

hakaret edip taciz etmediler, ancak ne var ki; esir iken düşmandan taltif görmek ona ağır geldi ve şöyle dedi: "En kötü ve belalı günlerim, düşmana esir düşmüşken ikram ve taltif gördüğüm zamanlardır." (Ebu Ubeyd, s. 87)

1.4. Savaşlar

أشأم من البسوس "Besûs'tan daha uğursuz" manasındaki bu mesel Bekir ve Tağlîb kabileleri arsında vuku bulan ve kırk sene süren bir savaştan sonra meşhur olmuştur. Besûs, Cessâs b. Mürre'nin (öl. 534 m.) teyzesidir. Bu kadının devesi birgün lakabı Kuleyb olan Vâil b. Rebîa'nın (öl. 494 m.) bahçesine girer ve oradaki kuş yumurtalarını kırar; bunu gören Kuleyb, oku ile hayvanın memesini parçalar; sonrasında Cessâs Kuleyb'in üzerine atılır ve onu öldürür. Bu olayın akabinde Tağlîb ve Bekir kabilesi arasında kırk sene süren bir savaş patlak verir. Araplar, bu savaştan sonra zuhur eden uğursuz durumları "Besûs'tan daha uğursuz" sözüne teşbih ederek ifade ederler ve savaşın ismi de Besûs harbi olarak söylenir olur. Başka bir rivayete göre bu deveyi Cessâs b. Mürre öldürmüştür. İbn Abbas'tan (öl. 68/687) gelen başka bir rivayete göre ise Besûs İsrailoğulları'ndan bir adamın karısıdır. Bu adama Allah tarafından kabul olunacak üç dua hakkı verilmiştir. Birgün kadın kocasından kendisine dua etmesini ister adam da bunu kabul eder ve ne istediğini sorar. Kadın İsrailoğulları arasında kendisinden daha güzel bir kadının olmamasını diler. Adam dua eder ve kadın son derece güzel bir kadın olur; ancak ne var ki, kadın zamanla kocasından soğumaya başlar; zira kocasını çirkin bulmaktadır. Sonrasında adam karısına kibirli duruşundan dolayı beddua eder ve Allah'tan karısını bir köpeğe çevirmesini diler; böylece iki dua hakkı gitmiş, geride bir tek dua hakkı kalmıştır. Neticede kadın havlayan bir köpeğe dönüşmüş ve halk bu aileyi ayıplamaya başlamıştır; bu durum adamın çocukları arasında huzursuzluk meydana getirir ve babalarına gelerek annelerinin eski haline dönmesi için tekrar Allah'a dua etmesini isterler. Böylece üç dua hakkı da Besûs denilen bu kadın sayesinde heba olup gitmiştir. (Meydani, s. 1/374) وأشأم من الغبراء bu iki mesel de 'Abs ve Zübyân kabileleri arasında çıkan savaştan sonra meşhur olmuştur. Dâhîs ve Gabrâ, Kays b. Zühey'r'in iki atının adıdır. Birgün Kays 'Absî ve Huzeyfe Zübyânî atlarını yarıştırmaya karar verirler; ödül yirmi devedir. Kays, Dâhîs ve Gabrâ'yı koşturur; Huzeyfe ise Hattâr ve Hanfâ adlı atlarını koşturur. Gabrâ yarışta önde giderken Huzeyfe'nin torunları yarış yoluna birini gizler ve Gabrâ o noktaya geldiğinde ata tokat atar ve böylece Abs ve Zübyân kabilesi arasında kırk yıl sürecek bir savaşın fitili ateşlenmiş olur. Başka bir rivayete göre ise bu savaş on sekiz sene sürmüş ve bu süre zarfında kadınları hamile kalmamıştır; çünkü savaş devam ettiği müddetçe kadınlara yaklaşmayı kendilerine yasaklamışlardır.

1.5. Câhiliye Döneminde Yaşanmış Olaylar

Yevmü Halîme Araplar tarafından iyi bilinen büyük ve önemli bir gündür. Bu sebeple Yevmü Halîme, önemli işler ve önemli adamlar için ما يوم حليلة بشرّ başka bir rivayette بشرّ şeklinde mesel olmuştur. Tam adı, Halîme bint Hâris b. Ebî Şimr'dir; babası, Münzir b. Mâ'ya bir ordu gönderdiğinde Halîme bütün askerlere güzel kokular sürmüş ve onları cesaretlendirici konuşmalar yapmıştır. Böylece bu olay, bu şekilde anılmıştır. Nâbiğa Zübyânî kılıçları nitelerken bugünün ne kadar zorlu ve çetin olduğunu zikreder: "بِزِمِ كِلِحَارِنَا يَوْمَ حَلِيمَةَ... إلى اليوم قد جربن كل التجارب" "Bizim kılıçlarımız Yevmü Halîme zamanlarından bugüne zor tecrübelerden geçerek gelmiştir." Yani bizim

kullandığımız kılıçlar Yevmü Halîme denilen o zor günde düşmanları biçip doğrayan kahraman atalarımızın kılıçlarıdır. (Manzur, s. 12/149)

1.6. İslâmî Dönem Meselleri

Bu döneme gelirse bu üç kısma ayırabiliriz: Kur'ân-ı Kerîm'in inzalından sonraki meseller, Hz. Peygamber'in (sav) sözlerinden zuhur eden meseller, sahabe ve tabiine ait olan meseller ve müvelled meseller.

Bu döneme ait birkaç misal: *سَقِطٌ فِي يَدِهِ* bu mesel, bir işten pişman olan kimse için söylenir. Bazı alimler bunu *سَقِطٌ فِي أَيْدِيهِمْ* şeklinde okumuşlardır (Araf, 7/149) ve *سَقِطٌ فِي يَدِهِ* şeklinde de caizdir. Bu mesel, Kur'ân-ı Kerîm'den önce bilinen bir söz değildi; zira Câhiliye şiirlerinde böyle bir söze rastlanmamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'den esinlenerek bunu şiirlerinde ilk kullananlardan birisi Abbâsî dönemi şairlerinden Ebû Nuvâs'tır (öl. 198/813).³ *وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ* ve *فَأَصْبَحَ يَقْلَبُ كَفَيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ* ve *وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ* (Furkan, 25/27; Kehf, 18/42) Araplarda üzüntü ve pişmanlık ele izafe edilirdi; çünkü kişi, üzüldüğü zaman elini ısırır ve iki elini birbirine vururdu.

الآن حَمِي الوَطِيسِ sözünü Hz. Peygamber (sav) Huneyn gazvesinde söylemiştir. Hz. Ebû Bekir'den (öl. 13/634) gelen rivayete göre bu söz Peygamber'den önce bilinmiyordu. Başka bir rivayette ise Peygamber bu sözü Mûte harbinde söylemiştir. *الوطيس* yere kazılan ve içinde ekmek pişirilip et kızartılan bir fırın manasındadır; "Şimdi fırın kızdı" sözü ile Hz. Peygamber, savaşın kızıştığını ifade etmiştir ve bu söz istiâre sanatının güzel örneklerindedir. (Zemahşeri, s. 1/297)

"Kim bir şahsa ulaşırsa nasibi olmayan oka ulaşmış gibidir", yani bu değeri düşük bir adamdır. Hz. Ali (öl. 40/661) bu sözü Firâsoğulları arasında iken Iraklılara karşı söylemiştir. Bu kabile, Arapların en cesur kabileleri arasında yer alır; soyları İsmail'e (as) kadar dayanmaktadır. Bu kabileden bir adam, başka kabileden on kişiye bedeldir. Hz. Ali Irak halkı yerine bunlarla savaşa gitmek istemiş ve şöyle söylemiştir: "Kim size (Irak halkını kastediyor) rast gelirse kumar okları içinde nasibi olmayan oku bulmuş gibi nasipsiz olur. Allah benden şerlileri uzaklaştırdı ve hayırlıları (Firâsoğullarını kastediyor) bana yaklaştırdı. Ben, Allah'a yemin olsun ki, hepinizin benim ordum olmasını istedim." Bu mesel, faydası olmayan kişileri kötülemek için ya da kişinin istediği şeye ulaşamaması durumunda söylenir. (Ebu Ubeyd, s. 182)

Müvelled meseller; ihticâc ve istişhâd asrı dediğimiz hicri 2. yüzyıldan sonraki zamanı kapsar ki bu devir, birinci Câhiliye devrinden hicri ikinci asrın yarısına kadarki dönemdir. Bu dönem, çöl Araplarında hicri dördüncü asra kadar uzanır; zira şehirde yaşayanların yabancılarla ihtilatı, çöl Araplarından daha erken olmuş ve dilde birtakım bozulmalar zuhur etmeye başlamıştır; bu sebeple âlimler şehir yaşamında bunu ikinci asır ile sınırlandırmıştır. Bu konuda önemli çalışma yapanlar arasında Ebû Bekir Hârizmî (öl. 383/993), Ebu Hilâl Askerî (öl. 400/1009), Ahmed b. Muhammed

³ Kaynaklar bu beyti Ebû Nuvâs'a nisbet ediyor; ancak ne var ki, yapılan taramada bu beytin tamamı bulunamadığı gibi elimizde bulunan bu ilk şatırın da Ebû Nuvâs'a ait olduğu kesinlik kazanmıyor. Bazı alimlere göre Ebû Nuvâs'a nisbet edilen bu ilk şatırda hata vardır; zira meçhul kalıp, ancak müteaddî bir fiilden yapılır. *سَقِطٌ فُلَانٌ فِي يَدِهِ* cümlesi de yine yukarıda yer alan söz gibi kullanımı hatalıdır; çünkü burada fiil meçhul yapıda gelmek zorundadır. Ayrıca bk.: Meydânî, *Mecma' u'l-emşâl*, 1/330.

Meydanî (öl. 518/1124) Hasan b. Mesûd Yûsî (öl. 1691) ve Emîl Bedî' Ya'kûb (doğ. 1950) öne çıkar. (Yakub, s. 1/41)

2. MESEL

Mesel, kelime manası olarak "delil ve söz" anlamlarına gelmektedir; çoğul olarak "emsâl" kelimesi kullanılır; bu manada Kurân-ı Kerîm'de المثل الأعلى ifadesi yer almaktadır. (Nahl, 16/60) Bu söz, *لا إله إلا الله* sözüdür; yani "Allah yalnız kendine inanılmasını emretti ve kendi dışındaki bütün suni ilahları yasakladı" demektir. (Zebîdî, s. 30/380) Aynı zamanda meselin sıfat manası da bulunmaktadır: (Ra'd, 13/35) *مثل الجنة التي وعد المتقون* bir görüşe göre ise mesel, cennetten haber vermektir. *ذلك مثلهم في التوراة ومثلهم في الإنجيل* bu âyette de yine sıfat manasındadır. (Manzur, s. 11/611) Ebû Hilâl Askerî (öl. 400/1900) "Meselin aslı kelimada iki şey arasındaki benzerliktir" demiştir. (Yakub, s. 1/17) Abdulmecîd Kıtâmî ise bu sanatı tanıtırken şunları söyler: "Mesel, halk arasında yaygınlık kazanmış, manası doğru olan veciz bir kelimadır, bu sanatla yeni bir durumun, kendisinden önce geçmiş eski bir duruma benzetilmesi vaki olur." (Yakub, s. 1/19) Mesel terim olarak üç kısma ayrılır: Sâir ya da mûcez, kıyasî ve hurâfî.

2.1. Darb-ı Mesel

Darb-ı mesel ile kastedilen, meselin kendisinden sonraki durumlarda teşbih karinesi ile söylenmesidir. Darp, bir şeyi bir şeye vurmak; paranın şekillenmesi için dövülmesi ve çamurun duvara çarpılması gibi bir şeydir bu. Misal olarak "Geçti Bor'un pazarı" sözünü ele alabiliriz; işin başında bu söz hakiki manasında kullanılmıştır; zira Bor'a gelen kişi pazarı yerinde göremez ve orada bulunan bir kişiye sorar o kişi de Bor pazarının bittiğini ve Niğde'ye gitmesini söyler. Bu halk arasında yaygınlık kazanmış ve zamanla hakiki manasından uzaklaşarak mecazi anlama bürünmüştür. Yani kişinin geç kaldığını, vaktin geçtiğini, hakkını zayı ettiğini ifade etmek için bu meselin öğelerinde herhangi bir değişiklik yapmadan söylenir olmuştur.

2.2. Mevridü'l-Emsâl

Bu, meselin kaynağı demektir ki, söz ilk olarak hakiki manasında burada söylenmiş sonrasında ise halk arasında şüyu bulması sebebiyle mecaz manasına hamledilmiştir. Meselleri kaynağına göre sınıflandırmak mümkündür: Bir olaydan sonra neşet eden meseller. Buna misal olarak aşağıdaki meseli verebiliriz, manası Türkçedeki "Tencere yuvarlandı kapağını buldu atasözü" gibidir. Burada "Şenn" isminde bir genç, kendine uygun bir eş arıyor ve bunun için uzun yolculuklar yapıyor; sonunda "Tabaka" isminde bir eş buluyor; nihâyetinde halk arasında *وافق شئ طبقة* "Şenn Tabaka'sına kavuştu" manasında bu mesel yaygın hale geliyor. (Meydani, s. 2/359)

Bir hikâye içinde geçen meseller ki, Câhiliye savaşları olan Besûs ve Dâhîs savaşları hakkında anlatılan hikayeler içinde çokça yer alır; misal olarak *أشأم من داحس* manası "Dahîs'tan daha uğursuz" meselini verebiliriz. Burada "Dâhîs", Kays b. Züheyr'in (öl. 10/632) atının ismidir ve 'Abs kabilesi ile Zübyan kabilesi arasında kırk yıl sürecek bir savaşın fitilini ateşlemiştir. (Meydani, s. 1/182)

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, her mesel için bir mevrid bulmaya çalışmak doğru değildir; zira birçok mesel herhangi bir olayla bağlantılı değildir. Hz. Peygamber'den (sav) rivayet

edilen meseller; şiir beyitlerinden alınan meseller, aslı hikmet olan meseller. Bunlar halk arasında yaygınlık kazanmış ve meşhur olmuş sözlerdir ve "efalu min" veznindeki mesellerin çoğu zaman muayyen bir olayla bağlantısı yoktur. Aslında mevrîd ile kastedilmesi gereken, herhangi bir durum karşısında söylenen bir söz olmasıdır; bu sözün bir muayyen bir olayla ilgisi olabilir ya da olmayabilir, bu önemli değildir. Zaten mesel için böyle bir şart da ileri sürülmemiştir. Bununla birlikte mesel kitaplarına baktığımızda birçok meselin herhangi bir olayla ya da bir hikâyeye ile bağlantılı olmadığı sarîh bir şekilde görülmektedir. (Kıtamış, s. 15)

2.3. Sâir Mesel

Sâir (yaygın) mesel dediğimiz zaman bakış açısına göre değişen bir tarif vardır; bu konuda Ebû Ubeyd (öl. 224/838) şöyle der: "Meseller Arapların Câhiliye ve İslâm dönemi hikmetleridir; bunlarla kendi kelimelerini savunurlar ve birtakım mantıklı çıkarımlarda bulunarak rakiplerine üstün gelmeye çalışırlar; bu meselin üç özelliği vardır: Lafzın veciz olması, manasının doğru olması ve içinde güzel bir teşbihi barındırması." (Yakub, s. 34) Fârâbî (öl. 339/950) ise meselin halkın, lafzında ve manasında avam olsun havas olsun beğenip kendi aralarında konuştukları kelâm olduğunu; bununla uzak maksatlarına ulaşmak istediklerini, sıkıntılarını bununla ifade ettiklerini vurgular ve der ki, "Bu mesel hikmetten daha belîğdir; zira insanlar eksik ve nakısta bir araya gelmez; onlar en güzel olan şeyde ittifak ederler." (Suyuti, s. 1/486) Bütün bu tanımlardan yola çıkarak Emîl Bedî kendince şu tanımlı yapmaktadır: "Mesel insanların şeklen ve mana olarak beğendiği veciz bir ifadedir. Bu sebeple Arapların kendi aralarında şöhret bulmuştur. Sonraki nesiller, önceki atalarından bu sözleri değiştirme yapmadan aktara gelmiştir. Her ne kadar bu mesellerin aslı bilinmese de bu asıldan hareketle kendi zamanlarındaki durumları teşbih ederek bu sözleri nesilden nesile aktarmışlardır." (Yakub, s. 1/21) Sâir mesel ya da mücezz mesel; alimlerin peşinde koştuğu, kitaplarında tedvin edip şerh ederek mesailerini harcadıkları gerçek meseldir. Bu tür mesel içerisine, halk arasında yaygınlık kazanmış veciz hikmetler, şiir beyitleri ve "efa'lü min" vezni de girer. سَكَتَ أَلْفًا وَنَطَقَ خَلْفًا bu mesel, uzun süre susan sonrasında konuşan ve hata eden şahıs için misal verilir; manası "Bin kere sustu, bir kere konuştu onda da hata etti" demektir. (Ebu Ubeyd, s. 55) سَوَاسِيَةَ كَأَسْنَانَ الْمُشِطِ bu meselde iki şey arasında benzerlik vardır; "Bunlar tarağın dişleri gibi birbirine eşittir" anlamına gelmektedir. إِنْبَاضٌ بَغَيْرِ تَوْتِيرٍ mesel, bir işi güzel yapmayan ve başkasından aşırma yapan ya da bir işe gücü yetmediği halde "yaparım" diyerek öne atılan kimse için örnek verilir; "Yayı germeden oku fırlattı" ya da "Önce yayı ger sonra oku fırlat" anlamına gelmektedir. (Meydani, s. 2/340) "Efa'lü min" kalıbına misal olarak "Yıldandan daha zalim", أَبْصَرَ مِنْ غُرَابٍ "Kargadan daha iyi görür"; veciz hikmet için misal olarak الْحَرْبُ غَشُومٌ "Dönüş her zaman övülür", النِّسَاءُ حِبَائِلُ الشَّيْطَانِ "Kadınlar şeytanın ipleridir", "Savaş her zaman acımasızdır" mesellerini verebiliriz. Halk arasında yaygınlık kazanmış Câhiliye şiirlerinde geçen meseller ki, bu mesellerin şairin beytinden önce bilinip bilinmediği bir tartışma konusudur. (Durmuş, 2004) فَلَمَّا اشْتَدَّ سَاعِدُهُ رَمَانِي... burada mesel "Bileği kuvvetli olunca beni vurdu" sözüdür. Şair diyor ki, "Ben ona her gün atış talimi yaptırıyordum bileği kuvvetli olunca ilk beni vurdu", bu mesel Türkçedeki "Besle kargayı oysun gözünü" ya da "Köpek yediği kaba pisler" atasözlerini andırmaktadır. يَا بَارِي الْقَوْسِ بَرِيًّا لَيْسَ يُحْكِمُهُ لَا تُنْظِمُ الْقَوْسُ أُعْطِيَ الْقَوْسَ بَارِيهَا bu beyitte mesel, "Yayı erbabına ver" sözüdür ve şair burada şöyle demektedir: "Yay yapmaktan anlamayan ve çürük yay

yapan kişi, yaya zulüm etme, yayı erbabına ver", bu mesel Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "İşi ehline verin" (Nisâ, 4/58) âyetine ve Türkçedeki "At binenin, kılıç kuşananındır" atasözüne benzemektedir.

2.4. Kıyâsî Mesel

Bu tür, teşbih yoluyla bir fikri açıklamak için niteliklerden hikâyelerden ve resimlerden yola çıkarak bir konuyu akıcı bir şekilde aktarmak için kullanılır. Burada maksat iki hissi durumu birbirine yaklaştırmaktır ya da izafi olanı izafi olmayana teşbih etmektir ki, konu iyice anlaşılın ve muhatabın aklına yakın olsun; bu tür mesel uzun cümlelerden oluşur, derin bir fikir vardır, tasvirin güzelliği öndedir şu ayet-i kerimede (Bakara, 2/171) olduğu gibi: وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دَعَاءًا Hz. Peygamber'in (sav) sözlerinden örnek verecek olursak şu buna güzel bir örnektir: مَثَلُ الْعَالَمِ لَا يُنْفَعُ بِهِ كَمَثَلِ مَالٍ لَا يُنْفِقُ مِنْهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ bu tür meseller daha çok Kur'ân-ı Kerîm, Hadîs-i Şerifler, Sahâbe-i Kirâm ve İslâm filozoflarından zuhur eder; bu konuda Ali b. Ebî Tâlib'in bir sözü örnek verilebilir: مَثَلُ الدُّنْيَا كَمَثَلِ الْحَيَّةِ، لَيِّنٌ مَسْهَأُهَا، وَالسَّمُّ النَّاقِعُ فِي جَوْفِهَا، يَهْوِي إِلَيْهَا الْعَرِيُّ الْجَاهِلُ، وَيَحْدَرُهَا ذُو الْعَقْلِ "Dünyanın misali; dokunuşu yumuşak, zehri öldürücü yılanı benzer; cahil ona aşık olur, akıllı ondan sakınır." (Kıtâmîş, s. 30)

2.5. Hurâfî Mesel

Bu tür; kısa, basit ve remzi hikâyelerdir, genellikle insan olmayan varlıkların ağzından söylenir; amacı ahlaki öğütler vermek, teselli etmek ve eğlence olması içindir. En bariz örnekleri İbnü'l-Mukaffa'nın (öl.142/759) Kelîle ve Dimne'si ve Lafonten masallarıdır. Bu mesel, kıyâsî meselden şu unsurlarla ayrılır: İnsana ait duygular insan dışındaki varlıklara nispet edilir. Kıyâsî meselde mücerret varlık mefhumu teşbih yoluyla bir fikri açıklamak için vardır. Kıtâmîş'a göre bu meselin kaynağı daha çok çöl ortamıdır; zira bedevi aklı buna münasıptır. Çünkü onlar şehir halkından kültür olarak daha geridir ve onlar yanında en değerli varlıkları çölde yaşadıkları hayvanları ve kendilerine elzem olan eşyalarıdır. Bu sebeple Kıtâmîş bunu iki grupta ele alıyor; birinci grup, olayların hayvanlar diliyle aktarılması ki, keler örneği bu konuda güzeldir; bir tavşan ve bir tilki aralarında hüküm vermesi için huzuruna çıkıyorlar ve bu mesel "Hüküm onun evinde verilir" manasında meşhur hale geliyor: فِي بَيْتِهِ يُؤْتَى الْحَكْمَ; yine öküzün "Siyah öküz yem olduğunda ben de yem oldum" demesi buna güzel örneklerdendir. (Meydani, s. 2/72) İkinci grup Arapların uydurduğu hikâyelerden oluşur; örnek olarak bir avcı, sırtlan avlamak istediği zaman elini yuvasına sokar ve "Başını önüne eğ, kendini topla ve gizlen" manasında şöyle der: أَطْرَقِي أُمَّ طَرِيقٍ، وَخَامِرِي أُمَّ عَامِرٍ sonrasında sırtlan saklanır, kendini toplar, sonrasında avcı "Ümmü Amir yerinde yok" der ve sırtlan ellerini ve ayaklarını yayar, sonrasında avcı onu yakalar. (Kıtâmîş, s. 34) Âlimler bu tür hikayeleri bütünüyle mesel olarak kabul etmemişler, bu hikayelerin içinden yaygın ve mücez ifadeleri mesel saymışlardır; misal olarak "yılan ve balta" hikayesinden yılanın sözünü mesel olarak almışlardır: كَيْفَ "Seninle bundan sonra nasıl arkadaş olayım bu baltanın izi bende iken", bu mesel Türkçede "Bende kuyruk acısı sende evlat acısı, bundan sonra seninle dost olamayız" atasözüne benzemektedir. Ne var ki, Kıtâmîş bu görüşe katılmaz ve hurâfî meselin hepsini mesel olarak kabul eder; zira ona göre bu meseller kıyâsî meseller gibidir; hikâyenin içerisindeki özlü sözü ise sâir mesel olarak kabul eder. (Kıtâmîş, s. 35)

2.6. Meselin Üslûbu

Meselin aslında temsili istiâre sanatı vardır; çünkü bu sanat, belagat içinde çok kuvvetli bir sanattır; gizli manalar, manevi haller hissi bir şekilde burada ifade edilir. Mesel, Câhiliye ve İslamiyet'te Arapların hikmetidir; bununla kendi kelimasını savunur ve rakiplerine karşı kendini bununla korur ve bunu kinâyeli bir şekilde yapar. Bu meselin üç özelliği vardır: Lafzı veciz olması, mananın duruma uygun olması ve güzel bir teşbih. Başka bir görüşte ise meselde dört unsur vardır ki, bu başka kelam türünde bulunmaz ve bu dördüncüsü kinâyedir ki, bu belagatin en son noktasıdır. (Meydani, s. 1/6)

2.6.1. İcâz

Burada murat edilen, anlamı en az kelime ile eda etmektir. Bu veciz ifadeler, Arapların yanında derin manalar ihtiva eder; çünkü bunlar veciz ifadelerin kaynağını bilmektedir. Bu kelam türü diğer kelam üslupları içinde çok şerefli bir mevkiye sahiptir; zira bu az kelamla çok manalar ifade ederler; tekellüflü değildir, hedefe varmada etkilidir, muhatabın nazarında çarpıcıdır, yermek isterseniz bununladır, methetmek isterseniz yine bu tür önde gelir; muhatabın nazarında ok gibi hızlı ve kuvvetli bir etkiye sahiptir. Bu konuda birkaç örnek verelim: iki kelimededen oluşanlar. جزاء سنمّار verilen misal, yapılan iyiliğe nankörce karşılık verilmesini ifade eder; Sinimmar, kendisi meşhur bir mimar idi zamanında çok güzel bir saray yapmış, zamanın kıralı ise başkasına böyle güzel bir saray yapmasını diye mimarı uçurumdan aşağı atmıştır. السرّ أمانة bu misalin manası Sır saklamanın öneminden bahseder ve der ki, "Sır bir emanettir." (Zemahşeri, s. 1/325) Üç kelimededen oluşanlar. آخر الدواء الكيّ bu misal yaraya uygulanacak en son tedavinin dağlamak olduğunu vurgular. (Askeri, s. 1/97) جاء يجرّ bu misalde ise mana "Adam ayağını sürüyerek geldi" ifadesini içerir. (Zebîdî, s. 28/281)

2.6.2. İsâbetü'l-Mana

Meseller, hayatın ve içinde yaşanan olayların bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bu söz türü, yıllarca süren ve nesilden nesile aktarılan doğru bilgi ve deneyimlerden neşet eden tecrübelerin bir sonucudur. Bu sebeple meseller, sürekli bir şekilde gerçeklik ve doğruluk olgusu üzerinde yürür; nitekim, mananın isabetli oluşu olmasaydı insanlar kelimalarında bunları delil olarak sunmaz, şairler ve edipler delil getirmek için bunlara müracaat etmez ve meseller insanlar arasında bu derece neşvü nema bulmazdı. Mesellerin bu özelliğinden dolayı insanlar muhataplarıyla tartışırken birçok kez görüşlerini desteklemek için bunlara müracaat etmişlerdir.

Hayat bir tekerrürdür; dün yaşanan bir olay, bugün de yarın da yaşanabilir; hayat, damlaları birbirine benzeyen, çıktığı yer ile döküldüğü yer arasında ilişki olan, akan bir nehir gibidir; insan ise yaratılıştan beri aynı insandır, tabiatı, duyguları, ihtiyaçları asırlar geçse de hiç değişmez; bu sebeple meseller, her daim manalara isabet eder ve samimiyet içerisinde yer alır. Meseller, kendi zatında iken ve insanlar kendisi ile örnek verdiğinde iken manası isabetlidir ve hatta bunlar su götürmez açık ve net davalar gibidir; tartışmaya gerek yoktur ve hatta meseller, halk arasındaki saflığı ve gücü sayesinde kanun metinlerine esin kaynağı olmuşlardır. (Kıtamış, s. 261) Misal olarak كلّ امرئ في بيته صبيّ ele alalım. (Ebu Ubeyd, s. 159) Bu söz, hayatın tecrübelerinden süzölmüş gelmiştir; zira bunu ispatlamak son derece kolaydır; tarih sayfalarında Peygamberimiz (sav)'in hayatında, kendi

ecdadımızda ve nihayetinde kendi evimizde bu durumu görebiliriz, örnek olarak çocuklar, annelerinin gözünde her zaman bir çocuktur; onlar hiç büyümmezler; çocuk büyüse ve devleti yöneten bir kral olsa dahi o, annesinin gözünde bir çocuk; eşinin, çocuklarının yanında normal bir insandır; onlarla şakalaşır ve oyunlar oynar; ne var ki, bu kişi dışarda yiğit bir komutandır ve kendi halkı yanında son derece değerlidir; öyle ki, uğruna canlarını dahi hiç düşünmeden feda etmekten çekinmezler. Bir gün sarayda kral annesi ve ailesiyle birlikte oturuyor iken, bir olay yaşanır ve annesi onu çocuk gibi azarlar; bunu gören baş vezir ise garipser bir şekilde krala bakar; kral bunu anlar, vezire doğru döner ve der ki, "Herkes kendi evinde bir çocuktur, ben zaferler kazansam da ülkeler fethetsem de bir sözümle kelleler alsam da bu evde ben her zaman çocuk muamelesi görürüm, yeri gelir çocuk gibi naz eder, çocuk gibi dayak yerim ve yeri gelir görüşlerime bile itibar edilmez." Böylece işin başında isabet-i mana olarak hakiki manasında söylenmiş bu söz zamanla mecazi bir mana kazanmış ve sonradan gelen benzer durumlar için örnek teşkil eder olmuştur.

2.6.3. Teşbih

Bir meseli, mesel yapan en önemli özellik içerisinde bir teşbih barındırmasıdır. Mesel ilk söylediği zaman hakiki manasında söylenir, sonrasında zamanla bu duruma benzeyen durumlar mecazi mana yoluyla bu ilk manaya benzetilir. Misal olarak şu meseli inceleyelim: *قتل له في الذروة والغارب* bu mesel, arkadaşına ihanet eden bir adam hakkında kullanılır ki bu müşebbehtir; müşebbeh bih ise azgın bir devenin sahibidir ki, bu deve sahibine bir türlü boyun eğmez ve bu sebeple sahibi bu deveye binemez; bu sebeple sahibi bir hile yapar ve devenin yünlerini hörgücünde toplar ve sonrasında deve bunu unuttur ve sakinleşir. (Askeri, s. 2/98) *قبل الرماء تملأ الكنان* bu meselde ise vaktinden önce bir işe hazırlık yapmak kastedilir. Burada akli mana hissi bir hale teşbih edilmiştir; bu da vaktinden önce oku atmak için hazırlık yapan ve sonrasında çantasını okla doldurmaya çalışan adamın durumudur. (Yakub, s. 1/53)

2.6.4. Kinâye

Kinâye bir şeyi anlatırken dolaylı bir şekilde ifade etmektir. O, bir lafızdır ki, kendisi ile lazımı manası kastedilir, bununla birlikte bu lafzın hakiki manasını da kastetmek caizdir. Mesellerde kinâye çok olur, bunun iki sebebi vardır: Birincisi muhataptan korkulduğu ya da onunla münakaşaya girilmek istenmediği ya da kişiyi incitmek istemediği için dolaylı lafızlarla kişi kelamı sarf eder ve gerçek manasını gizler. İkinci sebep meselin hedefi nasihat etmek ya da eleştirmek olursa üslubu dolaylı yapar ki, etkisi daha şiddetli olsun. Misal olarak: *بلغ السكين العظم* burada kastedilen şey, işin zor bir noktaya gelmesidir, bu mesel "Bıçak kemiğe dayandı" manasındadır. (Yakub, s. 1/55)

2.6.5. İstiâre

İstiâre aslında muhtasar bir teşbihtir; ancak ondan daha belirgindir, istiâre bir lafzın vaz' olunan mananın dışında kullanılmasıdır. Burada nakil olunan mana ile kullanılan mana arasında benzeşme alakası vardır; bununla birlikte asıl manayı anlamaya mâni bir karine vardır. (Haşimi, s. 185) Bu konuda şu meseli örnek olarak verebiliriz: *الشمس أرحم بنا* "Güneş bize daha şefkatlidir", merhamet etme insana ait bir olgudur; güneş merhamet etmede insana benzetilmiş, sonrasında insan hafzedilmiş ve

ona ait bir özellik cümlede varlığını korumuştur, yani nasıl ki, baba evladını merhametle kucaklarsa güneş de bir anne gibi bir baba gibi kışın, sıcağı ile insanları sarar ve onları ısıtır.

2.6.6. Seci‘

Seci‘ son harfte iki faslın uyuşması durumudur; Araplar, meselin hafızada kalıcı olması ve kulağa bir ritim sağlaması sebebiyle bu sanata yönelmektedir. Örnek olarak şu meselleri gösterebiliriz: *أطرق كرا إنَّ النعام في القرى* "Başını öne eğ Kera deve kuşları köylerde", bu bir tekerlemedir. Çulluk kuşu, bir insan gördüğü zaman yere iner ve başını öne eğer avcı ise etrafında dolaşarak bu cümleyi söyler; sonrasında üstüne bir örtü atar ve onu kolayca yakalar. Bu mesel, yüksek insanların bulunduğu bir mecliste değersiz insanlar konuştuğunda söylenir, yani "Sen sus, burada senden yüksek kimseler var" manasında. (Askeri, s. 1/194) *إذا أردت المحاجة فقبل المناجزة* "Barışı istiyorsan bu, savaştan öncedir", yani güç yetiremeyeceğin bir kimse ile karşı karşıya gelmeden önce kaç ve kendini kurtar. (Meydani, s. 1/40)

2.6.7. Mübâlağa

Diğer ismi mügâlattır. Bunun birkaç kalıbı vardır, bir tanesi "ef'alü min" kalıbıdır *أبخل من كلب* gibi.

2.6.8. Tıbâk

Bu sanat kelimada bir şeyin kendi zıddı ile arasının cemedilmesidir, örnek olarak *ما يعرف قبيلاً من دبير* "O, önünü arkasından ayıramaz", meselini verebiliriz; yani o sağını solunu bilmez. (Askeri, s. 2/286)

2.6.9. Ritim

Ritim, edebi kelimaları zihinde pekiştirmek için önemlidir; bu sebepten dolayı şiirin bize salim bir şekilde ulaşmasında ana etken ritimli bir şekilde söylenmesidir. Zaman zaman meseller de bu sebeplerden dolayı ritim ve müziği kullanır; burada amaç meselin halk arasında şüyu bulması ve zihinlere sağlam bir şekilde yerleşmesidir. Bu ilim dalında temayüz edenler mesellerdeki müziğin ritminden yola çıkarak meselin lafızlarında hata olup olmadığını suhuletle tespit edebilirler. Bu aynen çölde kaybolmuş devesini arayan bedeviye benzer ki, kişi kendi devesini diğer hayvanlar arasından hassas kulağı sayesinde böğürmesinden tanır.

2.7. Sâir Meselde Cümle Yapısı

Sâir meselde cümle yapıları çeşitlilik arz etmektedir; bunun başlıca nedenleri, muhatabı etkilemek ve sözü tesirli hale getirmek, kişinin içinde bulunduğu ruhi yapıyı göz önüne sermek, meydana gelen durumu tam ifade etmek, durumun vahametini ortaya koymak vb. olarak izah edebiliriz. Kişi sözü tesirli yapmak için ayrıca cümlenin öğeleri arasında takdim ve tehir yapabilir, vurgu ifadelerini kullanabilir ve cümleleri olumlu ya da olumsuz yapabilir; bununla birlikte hazf de kullanabilir. Bu konuda birtakım tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmaların odak noktasında ise mesellerin yaygın dil kaidelerine aykırı olduğu düşüncesi yatmaktadır. Ne var ki, biz bu görüşe katılmamaktayız; zira Câhiliye devrinden başlayıp şehir hayatında hicri 2. asır, badiyede ise hicri 4.

asır ihticâc asrı olarak kabul edilmiş ve dil kaideleri bütün bu söz türlerinden delil getirilerek meydana çıkartılmıştır; dolayısıyla meseller de bu söz mirası içinde yer almaktadır; bu sebeple mesellerin tamamen dil kaidelerine aykırı olduğunu kabul etmek doğru değildir. Ancak birtakım haziflerden ya da sözü etkili ve akıcı kılmak endişesinden ya da lehçeler arasındaki farklardan dolayı genel kurala aykırı düşen meseller olabilir; bu durumun aynısı şiirler için dahi geçerlidir; şair şiiri inşat ederken birtakım sebeplerden dolayı kaideye aykırı davranabilmektedir. Bu sebepler, çoğunlukla vezin kaygısı, ritim ve ahenk endişesi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Muhammedi, Meseletu'l-Huruc ani'l-Kıyas fi'l-Emsali'l-Arabiyye ve Ademi't-Tağyir fihe, s. 152)

Meselde cümle yapılarını, haber ifade edenler ve dilek ifade edenler olarak iki gruba ayırabiliriz; haber ifade edenler, fiil cümlesi, isim cümlesi ve şart cümlesi olarak üçe ayrılır. Dilek ifade edenler ise, emir, nehiy, soru, nida, temenni olarak beşe ayrılabilir. (Ahmed, 2021)

2.7.1. Fiil Cümlesi

"Muaydi'yi işitmen onu görmenden daha iyidir." (Ebu Ubeyd, s. 98) تسمع بالمعيدي خير من أن تراه "Kara kabilesiyle savaşan, ona adil davranmıştır." (Meydani, s. 1/368) "Kılıç kınamanın önüne geçti." (Meydani, s. 2/100) "Deve, demir ateşte iken osurur." (Askeri, s. 2/123) "Develer, benim sözümü dinlemiyor" yani kişi yaşlandığı için develer ona itaat etmiyor, çoban olarak geride kalıyor. (Askeri, s. 2/118) "Öldürülen, öldürdüğü silahla öldürülür", cümlenin aslı "يقتل القتل بقتل" şeklindedir. (Ebu Ubeyd, s. 316) "Yemin olsun ki, onun düşmanlıkta son derece ileri gittiğini göreceksin." (Ebu Ubeyd, s. 95) "Sen sütü yazın kaybettin", cümlenin aslı "ضيعت اللبن" şeklindedir. (Ahmed, 2021)

Burada görüldüğü üzere fiil cümlesi, normal şeklinden değişerek başka formlara dönüşmektedir; normal şartlarda cümle fiil, fail, meful olarak sıralanır; ancak vurguyu arttırmak için takdim ve tehir yapılabilir; bununla birlikte lâm-ı tekîd ve nûn-u tekîd de kullanılabilir.

2.7.2. İsim Cümlesi

"Sad oğulları her vadiyi tutmuş", cümle vurgulu olması için mübteda geri bırakılmıştır; aslı ise "كل واد بنو سعد" şeklindedir. (Askeri, s. 1/61) "O iyi bir sudur ama Sadîd gibi değildir", meselin aslında bir hazf vardır; burada mübteda hafzedilmiştir; "هو ماء جيد وليس" cümle bu şekilde olmalıdır. "Her yağmur, yağmur değildir." (Zemahşeri, s. 2/97) "Sütü giyen her kadın benim teyzemdir", kişinin kıskanç olduğunu ifade etmek için misal verilir. (Ebu Ubeyd, s. 110) "Kim savaşçı ise savaşa çıksın." (Meydani, s. 2/75) "Halhal ile baldır ne güzel ne güzel." (Meydani, s. 1/110) Buraya kadar zikrettiğimiz misaller tekid ifade eder. "كل، ألا، بخ" tekid edatlarıdır ve ifadeyi kuvvetlendirir; bu da kişide sözü etkili ve çarpıcı yapar. "بخ بخ" ikilemeler grubuna girer ve "بخ" isim fiil olarak kabul edilir, "Ne güzel" manasında övme ifade eder.

2.7.3. Şart Cümlesi

أينما أوجّه ألق سعداً "Nereye dönsem sa'd ile karşılaşıyorum", kendinden sonra gelen fiili muzariyi cezm etmeyen şart ismi ve mekan zarfıdır, ألق şart cümlesinin cevabıdır. Burada maksat, Sa'd'den kurtulmanın imkânsız olduğunu beyan etmektir. (Zemahşeri, s. 1/449) لو خيرك القوم لاخترت "Eğer kavmin seni muhayyer bıraksaydı sen de seçerdin", bu mesel, bir şey bulan fakat muradı başka bir şey olan kimse için söylenir. Bu meseli Beyhes b. Fezâre, annesi kendisine "Sen nasıl kurtuldun" diye sorduğunda, söylemiştir; zira annesi Beyhes'i sevmemekte, onu hor görmektedir; bir baskında kardeşleri öldürülmüş, Beyhes'e ise ahmak görüldüğü için dokunulmamıştır; annesi de aslında "Sen niye geldin de ölmedin" demek istemiş ve diğer oğullarına üzüldüğünü, Beyhes'e hiç değer vermediğini ima etmiştir. (Zemahşeri, s. 2/297) لو lafzan mazi fiile mütealliktir; ama gelecek ifade eder. أشبه شرح شرحاً لو أن أسيمراً "Mekan, aynı mekan eğer semure bitkisi de olsaydı", burada şart cümlesinin cevabı hazf olunmuştur; meselin takdiri شرحاً شرحاً لو أن أسيمراً موجوداً لأشبه شرحاً شرحاً Buradaki hazf, işiten kimsede son derece tesir meydana getirir. (Askeri, s. 1/62) حرامه يركب من لا حلال كمين iyiliği yoksa kimin kötülüğünün üzerine oturur", yani kim neyi yapıyorsa onun karşılığını görür ve onun vebaline katlanır. Burada şart cümlesinin cevabının mamulü şart edatı üzerine takdim edilmiştir. يركب şart cümlesinin cevabıdır; cevabın mamulü ise حرامه kelimesidir. (Meydani, s. 1/198)

2.7.4. Talep İhtiva Etmeyen İnşa

Bunlar medih ve zemm ihtiva eden inşalardır.⁴ Bu sığaların çoğu aslında inşaya nakledilen haberlerdir ve tam bir talep içermez; ama arzu duyma ve rağbet etme içerebilir. Misal olarak iki meseli verebiliriz: يا حَيْدَا التُّرَاثِ لَوْلَا الذَّلَّةُ، يَا حَيْدَا الْمُنْتَعَلُونَ قِيَاماً "Zillet olmasaydı miras ne güzeldir", "Ayakta iken ayakkabılarını giyen ne güzeldir", يا iki cümlede de tembih harfi ya da mahzuf bir müdananın nida edatıdır ki, takdiri يَا قَوْمٌ şeklindedir. حَبَّ fiili mazidir; ذَا raf mahallinde ism-i işarettir ve حَبَّ nin failidir, cümle tamamı ise öne geçmiş haberdir. التُّرَاثِ ve الْمُنْتَعَلُونَ geride kalmış mübtedadır. (Ahmed, 2021)

2.7.5. Emir

"Cariye b. Suleyt gibi biri olursa gizli ya da açık onunla zina etsin", Cariye b. Suleyt son derece yakışıklı biriydi; bu sebeple bir kadın kendini bu şahsa arz etti. Sonrasında kadının annesi bu haberi duyduğu zaman kızını yaptığı bu çirkin işten dolayı kınamaya başladı; ne var ki, kızın annesi Cariye b. Suleyt'i görünce kızına hak verdi ve onu mazur gördü. Meselin aslı عِلَانِيَةً بِمَثَلِ جَارِيَةٍ سِرّاً أَوْ عِلَانِيَةً burada ف fasiha olarak isimlendirilir; çünkü emrin mahiyetini ve kendinden önceki hazfedilen öğeleri açıklamaktadır, yani kadın zinaya alışmış ve kendini bu kötü fiilden alamıyorsa hiç olmazsa Cariye b. Suleyt gibi biri ile zina etsin. Bu mesel, işin mahiyeti bilinmeden ilk etapta kınanan sonrasında işin aslına vakıf olununca mazur görülen durum hakkında örnek verilir. Başka bir rivayete göre, bu mesel, durumu aşağı olan kişinin kendinden üstün konumda olan şahsa hizmet etmesi konusundadır. (Zemahşeri, s. 2/15)

⁴ İnşa ve haber ya da ihbâriyye terimlerini açıklamak gerekir; haber ya da ihbâriyye, cümlelerin doğrulanabilir ya da yalanlanabilir olmasıdır; misal olarak "Bugün hava yağışlı" cümlesi, doğru ya da yanlış olduğu kanıtlanabilir bir haber vermedir. Havaya baktığımızda eğer yağmur varsa bu haberin doğru olduğunu tasdik edebiliriz; yağmur yağmıyorsa, bunun yalan ya da yanlış bir haber olduğunu bilebiliriz. İnşa cümlesinde böyle bir durum yoktur; daha çok dilek ve istek ifade eder. Misal olarak "Bir bardak su ver" dediğimizde bu bir talep içerir, herhangi bir yalanlamaya ya da doğrulamaya ihtiyaç yoktur; kişi burada bir talep bildirmekte bir haber vermemektedir.

2.7.6. Nehiy

"Hoşnut olmadığın boyun eğmeyen deve ile yarışa girme ve şiir söyleme", bu söz Hutay'e'ye aittir, kendisi ölüm döşeginde iken yanında bulunanlar bir tavsiye istemişler o da bu beyti söylemiştir, burada kastedilen ise akıbetinden korkulan işlere girmeme tavsiyesi, yani "sonucunun yıkım ve helak olduğunu gördüğün bir işe girme" manasında. (Askeri, s. 2/405)

2.7.7. İstifhâm

"Gelen Sa'd mi yoksa Sa'îd mi?" burada istifham, istihbarîdir, yani "iki olaydan hangisi vuku buldu" manasındadır, gelenin hayır mı şer mi olduğunu öğrenmek için sorulan bir sorudur bu. Araplarda bir kaide vardır ki, kelimeyi tasvir ederse bu çirkinliğe ve kötülüğe delalet eder, kelime olduğu gibi bırakılırsa bu güzelliğe ve iyiliğe delalet eder. (Meydani, s. 1/329) *أعركتین بالضفیر* burada istifham, inkarîdir. "أضرطاً وأنت الأعلى" "Sen üstte olduğun halde yellendir misin", burada istifham, şaşırma ve alay ifade eder. "أضرطاً آخر اليوم وقد زال الظهر" "Güneş batmaya durmuşken günün sonunda yellendir misin?", burada istifham, korkutmaya yöneliktir, bu mesel, her şeyin bittiğini ifade etmek için söylenir, yani "İş, işten geçti, yapacak bir şey yok" manasında. Başka bir rivayete göre ise, yaptığı işi iyi yapmayan berbat eden kimse için söylenir. (Meydani, s. 1/35) *يا معاوي بن سنان هل أوفيت* burada istifham, yardım istemek için kullanılmıştır. "تلك بتلك فهل جزيتك" "Bu, bunun karşılığıdır, şimdi sana borcumu ödemiş oldum mu?", burada istifham takrirîdir. *هل تعدون الحيلة إلى نفسي* burada istifham, inkarîdir. (Askeri, s. 2/366) *كيف أعودك وهذا أثر فأسك* istifham, istiğrâb ve inkar içindir. *في نظم سيفك ما ترى* burada istifham, şaşırma ve garip bulma manasındadır. (Meydani, s. 2/75)

2.7.8. Nidâ

bu sözü Amr b. Adiy söylemiştir. *العصا* Cezime b. Malik'in atıdır ve Amr, bu sözü Cezîme'nin kölesi Kasır'ı bu atın üzerinde görünce söylemiştir. Burada münâdâ hazfedilmiştir ve takdiri *يا قوم ضلّ* şeklindedir. Bu yapı "Ne kötü oldu ne kötü yaptı" manasında taaccüp yapılarındandır; meselin manası ise "Asa'nın getirdiği ne kötüdür" şeklindedir. Burada kastedilen, Cezîme'nin ölümüdür. (Zemahşeri, s. 2/406) *أصبح ليلاً* burada nida edatı hazfedilmiştir; edatın hazfinin sebebi, nida edilen varlığın, nida eden kimseye yakın olmasından dolayıdır, hatta bu yakınlıktan dolayı nida edatının zikredilmesine dahi hacet yoktur. Genellikle nida aslından çıkar ve başka bir anlam kazanır; burada nidanın cevaplanması ya da nida edilen şahsın kışkırtılması, cevap vermeye sevk edilmesi ve nidadan etkilenmesi için bir talep yoktur; ancak nida alıcı kişideki, onun etkilenmelerini, vicdanını ve duygularını yansıtan, psikolojik yükleri taşır. Bu durum sadece nida edilen için geçerli olan bir şey değildir, konuşan kişi için dahi geçerli olabilir, *يا حبذا التراث لولا الدلة* burada nida bir cevap beklememekte, konuşanın sırtında taşıdığı manevi yükleri tasvir etmektedir. Bu yükler, onun üzüntüsü, gerginliği ve içinde yaşadığı karşı çıkışlarıdır. (Ahmed, 2021)

2.7.9. Temennî

هذا ذلّ لو أجد ناصراً لما قبلته ذلّ لو أجد ناصراً
meselin takdiri لهذا ذلّ لو أجد ناصراً
ايتير. Hâris b. Ebî Şemr onu tokatladıgında "Bu bir zillet, keşke bir yardımcı bulsaydım" demiştir. لو
edatı, temenni edilen bir şeyi mümkün olacak şekilde izhar etmek için kullanılır. Cümledeki
psikolojik durumu kişi gerçekleştirmeyi ümit etmektedir; çünkü tamamen ümitsizlik içinde
yaşamamak istemektedir, ne var ki, bu iş öyle kolay bir iş değildir, temennî eden kişi de bunu
bilmektedir; ama yine de içinde küçük bir emel barındırmaktadır. Bu edat, ümit edilen işin zorluğuna
delalet eder. (Ahmed, 2021)

3. HİKMET

Abdulmecîd Kıtâmîş burada kastedilen şeyin doğru manayı ifade eden salt tabir olduğunu
söylemektedir. Hikmet burada hayat tecrübelerini anlamlandırır, maksadı ise genellikle öğüt verme
ve nasihat etmedir ve genellikle bu tür, ilim ehlerinden sadır olur nebiler, veliler, filozoflar ve şairler
gibi. (Kıtâmîş, s. 18)

4. TAKLİDİ TA‘BİR

Bu tür, daha çok dua etme ve lanet okuma göze çarpar. رماه بأقحاف رأسه bu tabir, nikâh duası
olarak "Bir yastıkta çoluk çocuğunuzla kocayın" manasında yeni evlenen çiftlere söylenir. (Askeri, s.
1/478) البين والبنين misali ise "Allah onun belasını versin" manasında beddua ya da "Ona gününü
gösterdi, hakkından geldi" manalarında haber cümlesi ifade eder.

5. MESEL İLE HİKMET ARASINDAKİ FARK

Meselin hikmetten farklı yönleri vardır. Bunlar; yaygınlık, doğru nazar, mananın isabetli
oluşu ve fikri uygunluk olarak sayabiliriz. Yaygınlık bakımından incelersek hikmet kesinlikle meselin
yerini tutamaz; her hikmet mesel değildir. Doğru nazar ve anlamın isabetli oluşu konusuna gelirsek
bu ikisi de hikmette bulunmaz; zira hikmet, tecrübe ve ilim ehlinin aklından neşet eder. Mesel ise
böyle değildir, doğru bir fikir ve derin bir görüş ihtiva etmeyebilir. Yaygınlık kazanmış her hikmet
meseldir ama her mesel hikmet değildir. Fikri anlam bakımından da incelersek hikmette bu özelliğin
de bulunmadığını görürüz. Hikmette doğru bir görüş ve tecrübeden doğan bir fikir vardır ki, bu insan
aklının bir meyvesidir; hikmetin hedefi nasihat ve irşattır. Mesel ise tabiri mesel olabilir bununla bir
şeyi bir şeye teşbih edebiliriz ya da bir fikre açıklık getirmek için ya da bir durumu nitelenmek için
tabiri meselden yararlanabiliriz. Mesel taklidi bir tabir olabilir; hitap ederken, dua ederken ve
temennilerimizi sunarken kendisinden yararlanabiliriz.

Özet olarak diyebiliriz ki, meselin esası teşbihtir; hikmet ise aslı, mananın isabetli oluşunu
ifade eder. Mesel üslubu veciz olandır; hikmetin üslubu ise orta derecede bir uzunluktur ne kısadır ne
de uzundur. Meselin maksadı delil getirmek iken hikmetin hedefi öğüt verme ve irşat etmedir. Bütün
bu ihtilaflara rağmen hikmet, halk arasında şüyu bulduğu için mesel olarak kabul görmüştür; bunun
sebebi ise hikmet ile meseli ayıran "bu meseldir ya da mesel değildir" diyebileceğimiz elimizde kesin
ve hassas ölçüler olmamasından kaynaklanır. Misal olarak aşağıda gelen meselleri verebiliriz ki,
bunlar aslında nasihat ve irşat ihtiva eden hikmetlerdir; ancak zamanla insanlar arasında şüyu bulmuş
ve mananın uygunluğu ve ifadenin müthişliği sebebiyle kitaplar arasındaki yerlerini almışlardır: السر

benzemiş ve onun yerini almış ve mesel olarak telakki edilmiş, meselin değişmezlik ilkesi bu söz türleri için de geçerli olmuştur." (Kıtamış, s. 24) Bu tanımları anlaşılır hale getirmek için şunları söyleyebiliriz: kendisi için vaz olunan, işin başında kelime ya da cümle o iş için söylenmiş ve hakiki manası olmuştur; kendisi için vaz olunmayan ise kelime ya da cümle işin başında bu durum için söylenmemiş ve birtakım sebeplerden dolayı hakiki manasından uzaklaşarak mecazi bir anlam kazanmıştır. İşte mesel böyle bir şeydir, misal olarak "Sakla samanı gelir zamanı" meselini ele alalım. İşin başında bu söz hakiki manasında kullanılmış yani bu durum için vaz olunmuştur; zamanla bu söz yaygınlık kazanmış ve ilk duruma benzetilerek hakiki manasından uzaklaşmış ve "iktisatlı olmak, saçıp savurmamak" manasında mecazi bir anlam yüklenmiş, yani kendisi için vaz olunmayan bir durum için söylenir olmuştur.

7. MÜKENNÂ, MÜBENNÂ VE MÜSENNÂ

Künyeler, mübennâlar ve ikilemeler yani musenneyat mesel değildir; çünkü meselin özelliklerini taşımaz ve bunlar, anlamlı bir cümle değildir ve bunlar herhangi bir teşbihi ihtiva etmezler ve bunlar veciz de değildir; zira vecizlik ancak cümlede bulunabilir, kelime ve tamlamalarda bulunmaz. Künyeye misal: أبو جعدة أبو الحارث, أبو الحصين, أبو زنة, أبو زنة maymun için; أبو زيد yaşlılık için; أبو عمرة açlık için; أم الندامة acelecilik için; أم حنين şarap için söylenmiştir. Mübennâyaya misal: ابن الأيتماء tecrübeli insan için; ابن أقال güzel konuşan adam için, ابن أوى, ابن أوى yırtıcı hayvanlar için; بنت الفكر fikir ve görüş için; بنت الشفة kelime için; بنت المنية ateşli ve sonu ölümlü olan hastalık için kullanılır. Musennâyaya misal: الجديان gece ve gündüz için; القمران güneş ve ay için, المشرقان doğu ve batı için; الأسود hurma ve su için söylenilir.

Bu üç tür, mesel kitaplarında çokça yer alır hatta bu konuda müstakil eser yazanlar bile vardır; İbn Sikkî (öl. 224/839), muhaddis İbn Esir, Mubarek b. Muhammed (öl. 606/1210), Ebû Tayyib Lugavî (öl. 351/962), Muhibbî (öl. 1111/1699) bunlardan bazılarıdır. Bu kelimeler, Araplar arasında şüyu bulmasından dolayı meselin yerinde icra edilmiş ve mesel gibi telakki edilmiştir. Oysa bunlar cümle değildir ve içlerinde bir teşbih de barındırmaz; bu bakımdan Abdulmecîd Kıtamış müfred lafzı, sıfat mevsûfu, muzâf muzâfın ileyhi ve câr mecrûru mesel olarak telakki eden Abdulmecîd Abidin'i eleştirmektedir. (Kıtamış, s. 25) Kıtamış'a göre müfred lafızlar mesel değildir; zira meselin özelliklerini barındırmazlar. Bunlar, anlamlı cümle değildirler; bir teşbihi ihtiva etmezler ve veciz de değildirler; veciz olma durumu ise ancak cümlede bulunur. Muzâf muzâfın ileyh konusuna gelirsek, bunlar tabir mesabesinde ve bunlarla ancak mesel oluşturulur; bunlar, tek başına mesel değildir. Misal olarak موعيد عرقوب, ذئب يوسف, غراب نوح ifadelerini verebiliriz; birinci örnek gittiği yerden gelmeyen elçi için, ikinci örnek, masum olduğu halde günah keçisi ilan edilen ve başkasının suçu kendisine yüklenen kişi için, üçüncü misal ise, yalanlarıyla meşhur olmuş sözünde durmayan kişiler için varid olmuştur. Bu konuda bir örnek verelim: فلان لا يرجع حتى يرجع غراب نوح manası "Nuh'un kargası gelinceye kadar dönmez", yani bu kişiden bir fayda umulmaz, gittiği yerden gelmez; bu Türkçedeki "Balık kavağa çıkıncaya kadar" sözüne benzemektedir.

Bu bağlamda birtakım deyimleri de burada zikredebiliriz ki, bunlar da bize göre mesel kabul edilmemektedir; lakin anlamlı bir cümle içinde etkileri vardır. Misal olarak برمته، من حسه وبسه، عجري deyimlerini verebiliriz. Örnek olarak şöyle cümleler kurabiliriz: أخذته برمته yani "Onu her şeyi

ile yakaladım." أشكو إلى الله عجري وبعري "Onu bütün gayretini sarf ederek getirdi." Bu tarzda olan birçok mecazın mesel olup olmadığı tartışmalıdır. Alimler bu tür ifadeler için net bir bilgi sunmamaktadır. Bu tür ifadelerde edebi sanatlar yeterince kuvvetli değildir; bu sebeple unsurlarında değişime gidilmesi mümkündür. Şahıs zamirleri, fiil fail durumu, cümle durumu değişiklik arz edebilir. Haber cümlesi, inşa cümlesine dönebilir. Mazi fiil, muzari fiil olabilir. (Muhammedi, Meseletu'l-Huruc ani'l-Kıyas fi'l-Emsali'l-Arabiyye ve Ademi't-Tağyir fihe, s. 154)

8. SONUÇ

Meseller, Arap edebiyatında önemli bir yere sahiptir; zira Arap halkının dününü bugününe bağlar ve Arap halkının adet ve görenekleri ve medeniyetini anlamak için bir ayna gibi işlev görür. Bu söz türünden yola çıkarak Araplar hakkında birçok bilgiye ulaşılabilir, sosyolojik ve psikolojik tahliller yapabiliriz. Hisleri, düşünceleri, tecrübeleri, korkuları, zevkleri, heyecanları, ulaşmak istedikleri hedefleri kısacası bu mesellerde hemen her şeyi bulmamız mümkündür.

Arap edebiyatında meseller, dilciler tarafından tam olarak incelenmemiş ve tam olarak bir tasnife tabi tutulmamıştır; dilciler, buldukları birçok söz türünü mesel olarak adlandırmışlardır. Bu sözler içinde Hz. Peygamber'in (sav) ve Sahâbe-i Kirâm'ın sözleri herhangi bir teşbihi barındırmadığı halde mesel olarak kabul edilmiş ve mesel kitaplarında yerini almıştır. Gerçek mesel, sâir ya da mûcez, kıyâsî ve hurâfî olarak adlandırılan söz türüdür. Bunların dışında yer alan söz türleri mesel değildir; çünkü gerçek bir meselin birtakım özellikleri vardır ve bu özellikler, bu söz türlerinde yer almamaktadır, zira bir sözün mesel olabilmesi için en önemli şart, kendi içinde bir teşbihi barındırmasıdır; ayrıca veciz olması, cümle olması, halk arasında şüyu bulması ve "isâbet-i mana" dediğimiz, sözün, kaynağından ilk çıktığı andan itibaren kendi içinde bir gerçeklik ve tutarlılık ilkesi barındırmasıdır. Bu sebeple tek kelime ile ya da izafet terkibi halinde olan sözler, hikmetler, nadir sözler, tabirler, künyeler, mübennâ ve müsennâlar meselin yerine geçmiş ve mesel gibi algılanmıştır. Veciz olma durumu ancak bir cümlede meydana gelir, kelime ya da izafette meydana gelmez. Hikmetler, eğer içinde bir teşbih barındırıyorsa ve ifadesi veciz ise mesel olur; aksi halde mesel olarak kabul edilmez.

Yaptığımız taramalara göre mesel konusunda telif edilen kitapların tamamına yakını meseli mesel olmayan ile karıştırmışlar, aralarında bir ayrıma gidememiş ve "Bu meseldir ya da bu mesel değildir" manasında mutlak bir hükme ulaşamamışlardır; öyle ki, bir müellif kitabının bir yerinde bir söz için "Bu meseldir" derken başka bir yerde aynı söz için "mecaz" tanımı yapmakta ve yine aynı söz için bir başka yerde "Arapların sözünde olduğu gibi" demekte, böylelikle o söz türünün ne olduğu anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla meselin mesel olmayandan ayrımı hususunda ciddi çaba harcamak gerekmektedir. Gerçek mesel, sâir mesel denilen türdür; içerisinde edebi sanatları ihtiva eder ve unsurları birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu unsurlardan birini ya da birkaçını değiştirdiğimiz zaman mesel, mesel olmaktan çıkar ve başka bir şeye dönüşür. Eğer meselin bünyesinde ihtiva ettiği unsurlar ve edebi sanatları zayıf olursa ancak o zaman değişim söz konusu olabilir.

Hulasa, bu çalışmada meseli mesel olmayandan ayırmak için birtakım ilke ve prensipleri ortaya koymanın mümkün olduğu ispatlanmaya çalışılmış ve bu çalışmanın sonraki araştırmacılara bir ışık tutması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmed, A. Z. (2021). et-Teşekkulu'l-Uslubiyu li'l-Meseli'l-Arabiyyi "Dirase Tahliliyye Belağiyye ve Uslubiyye". *el-Mudevvene*, 8(3), 2253-2257.

Amayra, H. &. (2014). Lugatu'l-Meseli'l-Arabi Dirase Vasfiyye Tahliliyye. *Mecelletu'l-Camiati'l-İslamiyye li'l-Buhusi'l-İnsaniyye*, 22(1), 59-86.

Askeri, E. H.-H. (tarih yok). *Cemheratu'l-Emsal*. Beyrut: Daru'l-Fikr.

Durmuş, İ. (2004). Mesel. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. 06 23, 2022 tarihinde alındı

Ebu Ali, M. T. (tarih yok). *el-Emsalu'l-Arabiyye ve'l-Asru'l-Cahili Dirase Tahliliyye* (1988 b.). Beyrut: Daru'n-Nefais.

Ebu Ubeyd, K. b. (1400/1980). *Kitâbü'l-Emsâl* (1. Basım b.). Beyrut: Daru'l-Me'mun li't-Türas.

Haşimi, A. (1999). *Cevahiru'l-Belaga fi'l-Meani ve'l-Beyan ve'l-Bedi*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Misriyye.

Kazan, R. (2021). Arap Dilinde Mesellerin (Atasözlerin) Oluşumuna Tesir Eden Önemli Faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(47).

Kıtamış, A. (1408). *el-Emsalu'l-Arabiyye Dirase Tarihiyye Tahliyye*. Dimeşk: Daru'l-Fikr.

Meydani, E.-F. A. (tarih yok). *Mecmau'l-Emsal*. Beyrut: Daru'l-Marife.

Muhammedi, M. A. (2021). *Emsalu Tac'i'l-Arus min cevahiri'l-Kamus*. Ankara: İksad Yayınları.

Muhammedi, M. A. (2022). Meseletu'l-Huruc ani'l-Kıyas fi'l-Emsali'l-Arabiyye ve Ademi't-Tağyir fihe. *Antakiyat*, 5(1), 147-157.

Suyuti, A. b. (tarih yok). *el-Müzhir fi Ulumi'l-Lugav ve Envauha*. el-Mektebetu'l-Misriyye.

Uzun, T. (2003). Arap Dilinde Meseller. *HRÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(5), 155-169.

Üstün, M. (2021). Yaygın Kullanılan Arap Mesellerinin Türkçedeki Karşılıkları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 291-303.

Yakub, E. B. (1415). *Mevsuatu emsâli'l-Arab*. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Zemahşeri, E.-K. M. (1987). *el-Mustaksa fi Emsali'l-Arab* (2 b.). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye.